

Forfatter: Heiberg, Johan Ludvig

Titel: Dramatik i udvalg

Citation: Heiberg, Johan Ludvig: "Dramatik i udvalg", i Heiberg, Johan Ludvig: *Dramatik i udvalg*, udg. af Jens Kr. Andersen , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 2000, s. 549. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-heibergjl04val-shoot-idm140721243153504/facsimile.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Dramatik i udvalg

4. *Emilies Hjertebanken*: vaudevillemonolog

Med *Emilies Hjertebanken* (opf. og udg. 1840) bevæger vi os ud til kanten af den Heiberg'ske vaudeville-genre. På originaltrykkets titelblad er den artsbestemt som »Vaudeville-Monolog» og deler dermed deklaration med »Supplicanten» (opf. 1829, udg. i *Kjøbenhavns flyvende Post* 1830), *Ja* (opf. og udg. 1839) og *Grethe i Sorgenfri* (opf. og udg. 1840). Forklaringen er ligetil: På scenen optræder kun én person; teksten består af kun én (omend lang) replik. I *Poetiske Skrifter* findes disse fire, sammen med *Ulla skal paa Bal* (hvorom afsnit 5 nedenfor), imidlertid samlet under fællesbetegnelsen »Vaudeville-Situationer». Ingen af de to genre-navne fandt optagelse i Heibergs æstetiske system; de synes alene dannet *ad hoc*, ud fra et aktuelt, praktisk behov. Heller ikke findes *Emilie* omtalt eller kommenteret i Heibergs auto-kritik (i Pros. Skr. IV) eller i hans korrespondance, hverken i den officielle (*Breve og Aktstykker*) eller den private (*Fra det Heibergske Hjem, Heibergske Familiebreve*).

Betragter man selve monologens tematik og psykologi – og tager tonen lidt højt – kan man hævde, at den fundamentalt drejer sig om et kultur-sammenstød. Den indtil det neurotiske utålmodige og forventningsfulde unge pige, der skal på sit første bal, er vokset op i en landlig præstegård med en snæver horisont og en traditionel, konservativ og provinsiel smag, fx. inden for musik og dans: degnens fremførelse »paa vort gamle Hakkebræt af et Claveer» af »Menuetter» (p. 431) og »gammeldags Viser» (p. 433f.); Emilie har af mangel på kavalere måttet »dandse med en af de andre unge Piger» (p. 431). Nu derimod, under sit kortvarige ophold i hovedstaden, oplever hun en glamourøs, urban selskabskultur, musikalsk formidlet af 1840'ernes *hottest trend*, Johann Strauss' (d.æ., 1804–49) valse, der herhjemme lanceredes af H. C. Lumbye og blev en ren landeplage.

Musikken får således en fremtrædende plads i monologen. De triste minder fra præstegårdshjemmet repræsenteres af »Høit paa en Green» til melodi af »En tydsk Folkesang» (p. 434), medens forventningens glæde synges ud til Strauss-melodier og – i det ene tilfælde, hvor en folkemelodi benyttes – til en østrigsk sådan (»En

Steiermarkers», p. 436). Heibergs eget bidrag til musikken, »Hør, Emilie«, indeholder tilsvarende genklang af »det Straussiske Spil« (p. 438). Som det fremgår af textgengivelsen her (p. 432ff), var førstetrykket sat således, at den første strofe af hvert sangnummer kun *kunne* læses sammen med musikken; den læser, der kan læse noder, tvinges så at sige til at nynne med!

Medens altså forfatteren selv nærmest synes at have ladet sin dramatiske bagatel i stikken, fremtræder den som en mindre, men dog klart lysende stjerne på fruens firmament af sceniske triumfer. For selvfølgelig blev det Johanne Luise Heiberg, der ved premièren den 13. maj 1840 grundlagde *Emilies* popularitet, der i øvrigt også nåede ud over landets grænser, med oversættelser til svensk (*Emilies Hjerteklappning. Vaudeville-Monolog*, 1843) og tysk (*Emiliens Herzklopfen. Vaudeville-Szene*, 1847). I *Et Liv* meddeler prima donnaen herom:

(...) ved Bønner og Overtalelse fik jeg Heiberg til at skrive »Emilies Hjertebanken«. Det var i denne Periode, hvor den tyske [sic!] Dansecomponist Strauss ved sine muntre Dansemelodier havde faaet alle Fødder i Europa til at bevæge sig og alle Hjerter til at banke; man tænkte, man aandede i trefjerdedels Takt; Uforglemmelig er mig den Aften og alle de paafølgende, hvori »Emilies Hjertebanken« satte mig selv og hele Publikum i en Rus. Thi uagtet denne Vaudevillemonolog oprindelig kun var bestemt til at gives denne ene Aften, saa blev den dog paa Grund af den Virkning, den gjorde, optaget i Repertoiret. Og denne Bagatel var tilstrækkelig til at skaffe udsolgt Hus, hvad der end forresten blev givet til [dvs. opført sammen med] den. Tilskuerne kunde have forholdt sig søvnige den hele Aften, men saa snart den lille Ouverture til »Emilies Hjertebanken« med de Straussiske Melodier slog sine første Takter an, lød der en Mumlen og en Brusen i det hele Hus. Og naar jeg nu stod der for det fulde Hus og med mit skarpe Syn saae de mange Hundrede leende Munde og tindrende Øine, og naar jeg i den første Sang kom til de Linier i Verset: »Hvor er det muligt at holde sig i Ro?/Du selv jo rokker, vi rokke begge To; [her p. 433]/« og da virkelig saae hele det store Publikum sidde rok-

kende, ude af Stand til at være stille paa sin Plads, da meddelte dette Liv hos Tilskuerne, som de vare satte i ved Digtet, sig atter fra dem til mig og bar mig under den hele Udførelse som til en Dans, der ingen Anstrengelse kostede, men gjorde mig let paa Legeme og Sjæl, saa jeg havde en Følelse af at være 15 Aar og Barn paany.

(4. udg. ved Aage Friis, I, p. 253f)

Man associerer forbløffende let til senere tiders jazz- og rock-koncerter med et henført publikum af *fans* og *groupies*!

På Det kgl. Teater er det samlede opførelsestal dog ikke nået væsentligt over de 30, heraf langt de fleste i fru Heibergs egen tid. Men det må betænkes, at der er få tilfælde i dansk teaterhistorie, hvor et sådant tal er en dårligere indikator for et stykkes udbredelse og yndest, end just dette. *Emilies Hjertebanken* er med sine minimale krav til kulisser og bemanding uafhængig af det store teaters apparat. Sætsykker forestillende et vindue, en dør og en smule møblement kan – sammen med lidt lys og lyd (evt. akkompagnement) – gøre det. Og så, naturligvis, en skuespillerinde, der med sang, deklamation og gestik forstår at fremstille den charmerende agilitet hos en rastløs backfisch. Talrige (uden at teaterhistorien har tal på dem) er opførelser derfor blevet, der har været foranstaltet i private og halvoffentlige fora (foreninger o.lign.).

5. *Ulla skal paa Bal*: litterær pastiche

Skønt Heiberg i *Om Vaudevillen* skriver, at »Bellmans saakaldte *Epistler* ere at betragte som Vaudeviller udenfor Theatret.» (*Pros. Skr.* VI, p. 106), forbliver *Ullas* som undertitel anførte »genre», »En bellmansk Situation», uden direkte forbindelse til Heibergs hierarkiske genre-system. Derimod afgiver denne undertitel – sammen med det anførte citat fra *Om Vaudevillen* – et klart vidnesbyrd om det lille stykkes matrice (Carl Michael Bellmans digtcyklus *Fredmans Epistlar*, 1790) og hovedsigte: at bringe Bellmans hovedværk *ind* på teatret.

De optrædende personer hører til de gennemgående figurer i